

Antoon van Aken

SICHELSCHNITT

De slag om Duinkerken in 1940

Copyright ©Antoon van Aken 2024 Alle rechten voorbehouden

ISBN 9789465012216

Afbeelding omslag: Duitse tankbemanning verkent de omgeving van Duinkerken

INHOUDSOPGAVE

Proloog	p. 5
Deel 1 14 - 22 mei 1940	p. 11
Deel 2 22 - 29 mei 1940	p. 127
Deel 3 29 mei - 5 juni 1940	p. 239
Noten	p. 347
Geraadpleegde literatuur	p. 353
Kaarten	p. 355
Duitse commandostructuur	p. 373
Franse commandostructuur	p. 374
Bibliografie	p. 375

PROLOOG

Op 28 juni 1919 eindigde de Grote Oorlog, die meer dan vier jaar had geduurd, met de ondertekening van het verdrag van Versailles. In de jaren daarna werden nog afzonderlijke verdragen met Hongarije, Turkije, Bulgarije en Oostenrijk afgesloten. In 1922 waren de laatste verdragen getekend en kon de Grote Oorlog definitief als beëindigd worden beschouwd.

Het verzet tegen het verdrag van Versailles laaide in Duitsland tot 1924 nog regelmatig ongemeen fel op. Daarna werd ook Duitsland meegevoerd op de golf van internationale hoogconjunctuur die tot 1929 duurde. In oktober van dat jaar stortte de Amerikaanse beurs in en al snel werden ook andere landen meegesleurd in de economische malaise. Het spook van de werkloosheid strekte zijn magere vingers over de wereld uit. Europa leed zwaar onder de gevolgen.

Ook Duitsland ontkwam niet aan de neergang. De bejaarde president Paul von Hindenburg en de achtereenvolgende kabinetten hadden geen antwoord op de diepe economische crisis waarin het land werd gestort. Daardoor kregen ultrarechtse en ultralinkse groeperingen de wind vol in de zeilen. Vooral de uitstekend georganiseerde nationaalsocialisten onder Adolf Hitler sponnen garen bij de ellende. Ze veroverden zo'n groot aantal zetels in de *Reichstag* dat von Hindenburg in januari 1933 Hitler opdroeg een kabinet te formeren. Toen die daarin slaagde en vervolgens de republiek van Weimar binnen enkele maanden verving door een dictatuur, had de dementerende von Hindenburg daar geen antwoord meer op. Direct na diens overlijden in augustus 1934 nam Hitler als *Führer*, waarin de functies van president en premier werden verenigd, de teugels van het Duitse Rijk in handen. Ook werd hij opperbevelhebber van het leger. Alle militairen in het rijk dienden een eed van trouw aan hem af te leggen.

Hitler had zijn politieke ideeën in een nogal warrig betoog met de titel *Mein Kampf* vastgelegd en eenmaal aan de macht begon hij het daarin verwoorde politieke programma met grote voortvarendheid uit te voeren. Globaal kwam dat programma erop neer dat Duitsland de ketenen van Versailles moest afwerpen door Duitse minderheden in de omringende staten weer onder Duits bestuur te brengen en het land economisch op eigen benen te laten staan. Het moest Duitsland bevrijden van mogelijke geallieerde blokkades die het rijk in de Grote Oorlog op de rand van de hongerdood hadden gebracht. Het streven naar economische onafhankelijkheid kon volgens Hitler worden gerealiseerd

door de teruggave van de koloniën die Duitsland in 1919 waren afgenomen, of door het veroveren van grote gebieden in het oosten.

Een belangrijk punt op Hitlers agenda was een virulent antisemitisme, dat vooral gemotiveerd werd door de wijdverbreide, maar onbewezen gedachte dat Duitsland de Grote Oorlog verloren zou hebben door een joods-bolsjewistisch complot. Om herhaling te voorkomen moest Duitsland zich volgens Hitler ontdoen van de joden. Over de vraag hoe dat moest gebeuren was hij in *Mein Kampf* al duidelijk: door ze het land uit te zetten en wanneer dat niet mogelijk was door totale vernietiging.

Direct na de machtsovername door Hitler en zijn nationaalsocialisten, werd gestart met het afschudden van de ketenen van het verdrag van Versailles. Duitsland verliet in 1933 de Volkenbond, weigerde nog mee te werken aan herstelbetalingen en bezette in 1936 het gedemilitariseerde Rijnland. De geallieerden protesteerden hevig tegen de schending van deze bepalingen in het verdrag, maar daar bleef het bij. Tot daden, dat wil zeggen een militaire operatie, kwam het niet.

De joden in Duitsland zagen zich al snel geconfronteerd met een antisemitisch programma dat hen langzaam maar zeker uit het openbare leven moest verwijderen. Ze werden uit belangrijke functies gezet en in 1935 werd een rassenwet aangenomen die het mogelijk maakte om hun rol in de samenleving nog verder te marginaliseren.

Het economisch herstel dat gepaard ging met de machtsovername van de nationaalsocialisten, kortweg nazi's, was echter indrukwekkend. De werkloosheid verdween als sneeuw voor de zon en de gewone Duitser, die zwaar had geleden onder de recessie, kreeg het in ijltempo steeds beter. Oppositie tegen de dictatuur was er daardoor nauwelijks. Dat dit herstel onder andere gerealiseerd werd door een snelle uitbreiding van het leger en het opzetten van een bewapeningsindustrie, kreeg vrijwel geen kritiek.

Vanaf september 1937 stuurde Hitler op een oorlog aan. Om zijn veroveringsplannen te kunnen realiseren was steun van Italië echter onontbeerlijk. De Duitse dictator slaagde daar glorieus in toen hij Mussolini in diezelfde maand groots in Berlijn onthaalde. De Italiaanse dictator was zo onder de indruk dat hij op 6 november 1937 in Rome een anti-cominternpact met Duitsland sloot. Daarmee gaf hij aan Hitler het felbegeerde signaal dat Italië hem geen strobreed meer in de weg zou leggen.

Minder succesvol was Hitler toen hij zijn oorlogsplannen in november 1937 voor de militaire legertop ontvouwde. Die had zoveel kritiek dat Hitler in

februari 1938 de obstinate generaals met een aantal dubieuze aantijgingen verving door meer meegaande figuren als Wilhelm Keitel en Walther von Brauchitsch.

Nadat in maart 1938 eerst Oostenrijk bij het Duitse rijk was ingelijfd, richtte Hitler zijn pijlen op Tsjechoslowakije. Frankrijk en Groot-Britannië hielden aanvankelijk ferm stand, maar gingen in het najaar van 1938 toch akkoord met het onder Duits bestuur stellen van gebieden waar veel Duitsers woonden. De Tsjechen waren woedend, maar hadden niet de militaire middelen om het alleen tegen de *Wehrmacht* op te nemen.

Het rücksichtslos aansturen op een oorlog, activeerde in Duitsland enkele haarden van verzet die zich concentreerden binnen het ministerie van Buitenlandse Zaken en rond figuren als generaal Franz Halder en admiraal Wilhelm Canaris binnen de *Wehrmacht*. Er waren zelfs in september 1938 al plannen om Hitler te arresteren, maar toen op het laatste moment een oorlog werd afgewend, bleven die plannen onuitgevoerd.

In maart 1939 gaf Hitler opdracht om het overgebleven deel van Tsjechië in te lijven als protectoraat en Slowakije als vazalstaat te laten voortbestaan. Een maand later werd het Memelland, een strook land tussen Litouwen en Oost-Pruisen nog bij Duitsland ingelijfd, maar daarmee overspeelde Hitler zijn hand. Toen hij in de zomer van 1939 Polen bedreigde met als voorwendsel dat de Duitse minderheden daar onheus werden behandeld, lieten Groot-Britannië en Frankrijk weten dat de nieuwe eisen van de Duitse dictator onacceptabel waren. Voor hen was de maat vol.

Met een voor onmogelijk gehouden politieke manoeuvre slaagde Hitler er in augustus 1939 in met de Sovjet-Unie een niet-aanvalsverdrag te sluiten. In dit naar de ministers van buitenlandse zaken genoemde Molotov-Ribben-tropact was nog een geheime bijlage opgenomen, waarin de verdeling van Oost-Europa door Hitler en Stalin in geval van oorlog min of meer was vastgelegd. Polen zou worden verdeeld en de Baltische staten zouden binnen de invloedssfeer van de Sovjet-Unie komen te liggen.

Op 1 september 1939 viel het Duitse leger Polen binnen. Twee dagen later, op zondag 3 september 1939, verklaarden Groot-Britannië en Frankrijk Duitsland de oorlog. Hitler, die had verwacht dat de geallieerden zich ook ditmaal afzijdig zouden houden, begreep dat hij verkeerd had gegokt, maar besloot toch om het offensief in Polen voort te zetten.

Het Poolse leger bezweek razendsnel onder de slagen van de modern uitgeruste *Wehrmacht*. Begin oktober 1939 gaven de laatste Poolse troepen zich

over. Het land werd daarna verdeeld tussen het Duitse rijk en de Sovjet-Unie. Het westelijk deel ging naar de Duitsers en werd voor een belangrijk deel geannexeerd, het oostelijk deel naar de Sovjets. Daartussen creëerde Hitler een *Generalgouvernement* dat in de toekomst een slavenstaat moest worden van het Groot-Duitse Rijk, waarin de Polen, door *SS-Einsatzkommandos* ontdaan van de elite, werden gereduceerd tot werkslaven voor hun Duitse bazen.

In de geallieerde hoofdkwartieren werd de ineenstorting van Polen met ontsteltenis gadeslagen. Met name het Franse opperbevel was ervan uitgegaan dat de Polen het zeker zes maanden zouden uithouden, waarna de Duitsers met een grootschalig offensief in het westen op de knieën konden worden gedwongen.

Hitler probeerde van de geallieerde verwarring te profiteren door, nadat Polen had gecapituleerd, met een hernieuwd vredesaanbod te komen, maar dat werd door Londen en Parijs afgewezen. De Duitse dictator gaf daarna zijn generaals opdracht om een veldtocht tegen Frankrijk voor te bereiden. Een datum werd ook al genoemd: op zondag 12 november 1939 zou het offensief moeten beginnen.

Dit besluit wekte de ingedommelde oppositie binnen de Duitse militaire en ambtelijke top weer tot leven. Dit keer niet omdat men het offensief, waarbij ook het neutrale België en Nederland niet buiten schot zouden blijven, om ethische redenen afkeurde, maar veel meer omdat men vreesde dat de *Wehrmacht* niet opgewassen was tegen de gecombineerde kracht van Fransen en Britten. Bovendien bleek de oppositie verdeeld: sommigen wilden Hitler vermoorden, anderen arresteren en nog weer een groep koos voor obstructie. Uiteindelijk kwam men daardoor niet verder dan enkele krachteloze protesten, die door Hitler moeiteloos terzijde werden geschoven.

Slechts op het Duitse ministerie van Buitenlandse Zaken en binnen de *Abwehr*, de militaire inlichtingendienst, bleef een kleine groep actief. Kolonel Hans Oster bijvoorbeeld hield de Nederlandse en Belgische militaire attachés op de hoogte van de steeds wisselende aanvalsdata: nadat op 12 november 1939 de weersomstandigheden te slecht bleken, werd het offensief door Hitler keer op keer uitgesteld.

In januari 1940 moest een Duits vliegtuig een noodlanding maken in België. Aan boord van het toestel bevond zich het complete aanvalsplan van de *Wehrmacht*. Terwijl de geallieerden worstelden met de vraag of deze documenten wel echt waren, of als een afleidingsmanoeuvre moesten worden gezien, besloot Hitler het hele plan te herzien. Uiteindelijk kwam een gedurfd

maar zeer riskant concept van generaal Erich von Manstein bovendien als het meest kansrijke alternatief. De hoofdaanval, die aanvankelijk rond Luik zou plaatsvinden, werd verplaatst naar het zuidelijk deel van de Ardennen.

De bedoeling was om van daaruit door te stoten naar de kust van Het Kanaal, waardoor de geallieerde troepen in België als met de slag van een sikkel, een *Sichelschnitt*, zouden worden afgesneden van de rest. *Kriegsspiele*, waarin op een reusachtige kaart de operatie werd nagespeeld, overtuigden ook de Duitse legerleiding, met name de generaals von Brauchitsch en Halder, ervan dat dit haalbaar was. Wilde het plan echter slagen, dan diende er niets mis te gaan. De geringste verstoring kon de hele operatie laten uitlopen op een catastrofe.

Het slechte weer, de koude sloeg tijdens de winter van 1939 op 1940 genadeloos toe, dwong Hitler echter steeds opnieuw tot uitstel. Intussen begon hij zich ook ongerust te maken over de achilleshiel van de Duitse economie: de ijzerertsaanvoer vanuit Zweden. Omdat de Botnische Golf in de strenge winter volledig dichtgevroren was, vond het transport plaats vanuit de Noorse havenstad Narvik. Hoewel Noorwegen, net als België, Nederland en Zweden, neutraal was, vreesde Hitler dat de Britten en de Fransen een poging zouden doen om deze route af te snijden. Wanneer dat lukte dan werd de Duitse economie beroofd van een van haar belangrijkste grondstoffen en zou een voortzetting van de oorlog problematisch, zo niet onmogelijk worden.

De geallieerden hadden dit zwakke punt tijdens de lange wintermaanden ook ontdekt en besloten na rijp beraad om de haven van Narvik met mijnen af te sluiten. De codenaam van deze operatie was *Wilfred*. Hitler was weliswaar niet op de hoogte van deze plannen, maar zijn vrees over een geallieerde aanval op Narvik, in welke vorm dan ook, was inmiddels zo groot dat hij besloot tot een invasie van Noorwegen. Generaal von Falkenhorst belastte hij met het commando. De codenaam voor de operatie was *Weserübung*.

Op 7 april 1940 voer de Duitse vloot uit om bij de belangrijkste Noorse havensteden als Oslo, Stavanger, Bergen, Trondheim en Narvik troepen aan land te zetten. Twee dagen later vielen onderdelen van het Duitse leger Denemarken binnen. Het land capituleerde zonder vrijwel een schot te lossen binnen een dag.

Heel anders verliep de strijd in Noorwegen. Tegelijkertijd met de Duitse vloot stoomde een Brits eskader op naar Narvik om daar in het kader van operatie *Wilfred* mijnen te leggen. Voor de Noorse kust kwam het tot een groot-schalig treffen tussen de Duitse en Britse oorlogsvloot; aan beide zijden waren

de verliezen aanzienlijk. De Britten slaagden er echter nergens in de Duitse invasie een halt toe te roepen. De Noorse regering verwierp intussen een Duits ultimatum om te capituleren, vluchtte uit Oslo en streek uiteindelijk in het noordelijk gelegen Tromsø neer. Het Noorse leger bood hier en daar fel verzet, maar bleek zonder geallieerde hulp niet opgewassen tegen de *Wehrmacht*. Die hulp kwam: Britten en Fransen zetten bij Namsos, Ádalsnes en Narvik troepen aan land, maar deze operaties waren zo slecht voorbereid en werden zo chaotisch uitgevoerd, dat Namsos en Ádalsnes na iets meer dan twee weken alweer moesten worden ontruimd.

Alleen bij Narvik slaagden Fransen en Britten erin de Duitsers in het nauw te drijven. De slotaanval op het stadje stond gepland voor zondag 12 mei 1940. Maar drie dagen eerder in de avond van 9 mei 1940 vertrok uit Berlijn een trein met Hitler en de complete legerleiding aan boord en zette koers naar het westen. De lang verwachte aanval langs het westelijk front, door de Duitsers aangeduid met *Fall Gelb*, zou een dag later van start gaan.

In de vroege ochtend van 10 mei 1940 viel het Duitse leger Nederland, België en Luxemburg binnen. Hoewel de opmars voorspoedig verliep hadden de Duitsers direct al te maken met een aantal forse tegenslagen. De rond Den Haag afgeworpen parachutisten werden verslagen, waardoor het Nederlandse verzet langer duurde dan de een tot twee dagen waar Hitler op had gerekend. Pas op 14 mei 1940 capituleerde het Nederlandse leger, nadat de *Luftwaffe* Rotterdam hadden gebombardeerd en de Duitsers dreigden ook andere steden aan te vallen. Koningin Wilhelmina vluchtte met haar gezin en de regering naar Engeland.

Een tweede tegenvaller voor de Duitsers was de kracht van het Franse tankwapen. Tijdens een veldslag op 12 en 13 mei 1940 bij het Belgische Gembloux, tussen een Frans cavaleriekorps onder bevel van generaal Prioux en een Duits pantserkorps, bleken de Franse tanks superieur aan de beste Duitse tanks.

De grote vraag was echter of de geallieerden het Duitse *Sichelschnitt* plan op tijd zouden doorzien. De eerste die de ware bedoelingen van de Duitse legerleiding ontdekte, was de Belgische generaal Emile Galet. Op 14 mei 1940 informeerde hij de Belgische koning. Kwam zijn waarschuwing nog op tijd?

DEEL 1

14 – 22 mei 1940

1.

De Nederlandse bevolking werd op dinsdag 14 mei 1940 om tien over half zeven 's avonds door generaal Winkelman via de radio op de hoogte gebracht van de capitulatie.

“Allen waren vastbesloten ons vaderland te verdedigen tot het uiterste,” zei de generaal. “Welnu, ik, die als opperbevelhebber van land- en zeemacht alle berichten ontving, ik wist met volstrekte zekerheid dat vandaag het uiterste was bereikt. Onze soldaten hebben gestreden met een moed die onvergetelijk zal blijven. Maar de strijd was ongelijk; onze troepen stonden tegenover technische middelen waartegen de grootste menselijke moed niet is opgewassen. Bij duizenden zijn zij gevallen voor de vrijheid van Nederland.”

De opperbevelhebber legde vervolgens nogal omstandig uit waarom het leger de wapens had neergelegd. De luchtmacht had volgens Winkelman zo goed als opgehouden te bestaan en het luchtafweergeschut was niet opgewassen tegen de Duitse overmacht. Daarmee waren zowel de Nederlandse troepen als de burgerbevolking weerloos tegen de aanvallen van de *Luftwaffe*. Rotterdam had volgens Winkelman al kennis gemaakt met het droeve lot van een totale oorlog en ook andere steden dreigden daarvan het slachtoffer te worden. Onder die omstandigheden kon hij, sinds het vertrek van de regering als hoogst verantwoordelijke, niet anders dan de ongelijke strijd staken. Na een welgemeend “Leve Hare Majesteit de Koningin!” en “Leve het vaderland!” werd de toespraak afgesloten met het Wilhelmus, het nationale volkslied.

De schok was enorm. In sommige steden en dorpen kon men het eenvoudig niet geloven. Bij Schoonhoven werden alle publicaties waarin melding werd gemaakt van de capitulatie in beslag genomen en vernietigd. Men vermoedde dat het radiobericht het werk was van verraders. Meer waarde werd gehecht aan onbevestigde bronnen die beweerden dat het leger moedig stand hield. Maar in de loop van de avond drong het besef door dat Nederland inderdaad had gecapituleerd. Toen greep een wurgende angst om zich heen.

In de straten van Amsterdam stonden de mensen in groepjes bij elkaar. Met tranen in de ogen en fluisterend, omdat men vreesde dat de vijand misschien al meeluisterde, werd de situatie besproken. Anderen staarden doelloos voor zich uit.

‘Na het eten,’ schreef een onderwijzer in Lunteren, ‘moet ik mijn boeken eens nagaan. Want nu begint de ellende. Mogelijk zit de Gestapo er morgen al in te graaien. Alles wat gevaarlijk is maar gauw wegstoppen! En een paar num-

mers van de Haagse Post en de Groene Amsterdammer zal ik toch maar verbranden. Daar staan zulke felle artikelen in.'

De angst was het grootst bij de joden, van wie de meesten zich weinig illusies maakten. Ze vreesden dezelfde behandeling te krijgen als hun Duitse lotgenoten: ontslag, verwijdering uit de maatschappij en ondragelijke vernederingen. Het werd zelfs niet denkbeeldig geacht dat de Duitsers direct een bloedige pogrom zouden beginnen. In de eerste uren na het bekend worden van de capitulatie maakten honderden joden een eind aan hun leven. Hele gezinnen sloegen de hand aan zichzelf. Anderen probeerden op het laatste moment een havenplaats in het westen te bereiken om van daaruit naar Engeland te vluchten.

Een van hen was de jonge journalist Loe de Jong, die verbonden was aan de Groene Amsterdammer, een blad dat zich altijd buitengewoon kritisch over het nazibewind had uitgelaten. Bovendien was de Jong joods. Op dinsdagochtend 14 mei 1940 had hij zich met zijn vrouw op het Britse consulaat-generaal in Amsterdam gemeld. Daar vernam hij dat in Velsen visa voor Engeland verkrijgbaar waren.

Nadat hij op de fiets enkele familieleden en vrienden had ingelicht, besloot hij met zijn vrouw, zijn vader, moeder, zusje, grootouders en buurman in twee auto's naar Velsen te rijden. Het werd een barre tocht. Tussen Amsterdam en de Hembrug waren Britse demolitieploegen begonnen met het in brand steken van de olievoorraden. Grote, zwarte rookwolken stegen op, scherp afgetekend tegen de strakblauwe hemel. Aan de andere kant van de weg lag zwartbont vee in met bloemen bespikkelde weiden te herkauwen in de schaduw van uitbotende bomen. Een grotere tegenstelling was bijna niet denkbaar.

Door de drukte raakte het gezelschap regelmatig de weg kwijt, maar toen ze eindelijk het Britse consulaat bereikten, troffen ze daar slechts radeloze mensen aan. De visa bleken alleen te worden verstrekt aan Britse staatsburgers. Het gezelschap reed daarop door naar IJmuiden in een uiterste poging zonder visum naar Engeland te komen. Bij een spoorwegovergang, aan de rand van de bebouwde kom, werden ze tegengehouden door Nederlandse militairen. Ze mochten niet verder. In het nabijgelegen park dromden duizenden wanhopigen samen. Duitse vliegtuigen verschenen boven IJmuiden. Het luchtafweergeschut dreunde. De spanning steeg met de minuut.

Er deden geruchten de ronde dat de burgemeester van Beverwijk gemachtigd was visa voor Engeland af te geven. Honderden, waaronder de de Jongs, besloten toen te proberen via Beverwijk het havencomplex te bereiken, maar

ook dat lukte niet. Politieagenten zeiden dat ze het best terug naar huis konden gaan. Sommigen deden dat, anderen bleven vertwijfeld heen en weer lopen, de politieagenten smekend hen door te laten. In de krioelende menigte ontbrak iedere organisatie. Ouders riepen om hun kinderen die ze in het gedrang waren kwijtgeraakt, radeloze kinderen om hun ouders. Om vijf uur 's middags verscheen er een luidsprekerauto van de politie die bekend maakte dat iedereen direct diende te vertrekken. Wie daar geen gehoor aan gaf zou gearresteerd worden.

In de chaos raakte de Jong zijn ouders, grootouders en zus kwijt. Ook de auto met zijn buurman konden ze niet meer vinden. Wel liepen hij en zijn vrouw een bevriend echtpaar tegen het lijf. Net als de de Jongs waren ook die niet van plan naar Amsterdam terug te gaan. In een hotelletje, waar ze de nacht wilden doorbrengen, hoorden ze op de radio de toespraak van generaal Winkelman. Gevieren besloten ze toen lopend een poging te doen om voorbij de wachtposten te komen.

Amper onderweg merkten ze twee auto's op waarin Meyer Sluysen en Lebon van de socialistische radio-omroep op weg waren naar IJmuiden. Meyer Sluysen kende Lou de Jong en bood hem en het bevriende echtpaar een plaats aan op de treeplanken van de auto's. Voor de vrouw van de Jong, die zwanger was, kon in de wagen van Lebon nog een zitplaats worden vrijgemaakt. Terwijl mevrouw de Jong instapte verscheen bij het linker portier van de auto een jonge knul.

“Mag ik uw auto hebben als ik u naar de boot breng?” vroeg hij aan Lebon. Die hoefde daar geen moment over na te denken.

“Natuurlijk!” antwoordde hij.

De jongen sprong op de linker treeplank. Lebon gaf vol gas terwijl hij de aanwijzingen van de jongen opvolgde. De Jong had de grootste moeite om zich vast te houden. In een scherpe bocht gaf het bevriende echtpaar het op. Ze lieten zich in de berm vallen. Lebon leek het niet te merken. Loe de Jong klampte zich nog steviger vast, hoewel alles hem pijn begon te doen.

Een paar minuten later waren ze bij de Visserijhaven. Marinepersoneel controleerde de identiteit van de passanten. Alleen wie op speciaal opgestelde lijsten voorkwam werd tot de kade toegelaten. Meyer Sluysen en Lebon stonden allebei op een lijst van Wiardi Beckman en mochten dus door. Lou de Jong en zijn vrouw stonden echter niet op die lijst en werden tegengehouden. Maar Meyer Sluysen liet hen niet in de steek. Hij slaagde erin om het marinepersoneel ervan te overtuigen dat de Jong en zijn vrouw ook op die lijst thuishoor-

den. Ze werden doorgelaten. Even na acht uur 's avonds, terwijl de schemering inviel, waren ze aan boord van de kustvaarder Friso en verlieten ze de haven. In het zuiden zagen ze een vreemde onheilspellende gloed. Het was het brandende Rotterdam.

De Friso was niet het enige schip dat vertrok. Het leek wel of alles dat varen kon naar Engeland probeerde te komen. Vijftien vluchtelingen schrokken er zelfs niet voor terug om zonder voedsel in een open sloep de Noordzee op te varen.

Tegen die tijd bood de haven van IJmuiden een desolate aanblik. Tussen in het wilde weg geparkeerde auto's en bagage, scharrelden vertwijfeld de achterblijvers rond, niet wetend wat te doen. Britse demolitieploegen waren om vier uur 's middags begonnen de haveninstallaties te vernietigen. Als eerste werden de bewegingsmechanismen van de Noordersluis opgeblazen. Daardoor konden enkele kustvaarders die vol vluchtelingen uit Amsterdam afkomstig waren de enorme sluisdeuren niet meer passeren. Aan boord brak paniek uit. De joodse diamantair Abraham Asscher probeerde met vergif zelfmoord te plegen. Een alerte stuurman sloeg hem het flesje echter net op tijd uit handen. Vertwijfeld zagen de opvarenden hoe de haven van IJmuiden door de Britten systematisch onbruikbaar werd gemaakt, waardoor elke alternatieve vluchtroute werd afgesneden.

Hoewel men elk moment Duitse pantserswagens verwachtte, werd het van tevoren opgestelde programma door de Britten punt voor punt afgewerkt. Terwijl de uren verstreken steeg de spanning. Een aantal doffe explosies maakten de koelinstallaties van de hoogovens onbruikbaar. Al het kustgeschut werd vernield. Schepen die niet meer weg konden komen omdat er geen personeel meer voor was, werden tot zinken gebracht. Het Zuidertoeleidingskanaal werd op die manier met een volgeladen ertstanker en een mijnenveger afgesloten. Daarna werd het elfduizend ton metende voor de sloep bestemde passagiersschip de Jan Pieterszoon Coen in de toegang tot de haven tot zinken gebracht. Toen was alleen bij de noordelijke pier nog een doorvaartopening van vijftienzeventig meter. Die werd met een lek gemaakte mijnenveger afgesloten. Om elf uur 's avonds verlieten de laatste Britten op een sleepbootje de haven richting Engeland. Ze waren tevreden. De Duitsers zouden IJmuiden lange tijd, misschien wel jaren, niet kunnen gebruiken, zo grondig waren de vernielingen geweest. (1)

De opvarenden van de schepen die op tijd hadden kunnen vertrekken, beleefden tijdens de overtocht nog angstige ogenblikken. De Friso met Loe de

Jong en zijn vrouw aan boord werd door Duitse vliegtuigen beschoten, maar het schip werd niet geraakt. Elders ging het wel mis. De joodse kunsthandelaar Jacques Goudstikker, die met zijn vrouw Dési von Halban en zijn zoontje Edouard op het laatste moment aan boord van de Bodegraven had weten te komen, viel kort na het vertrek door een luik in het ruim en bezweek korte tijd later aan zijn verwondingen.

In de vroege ochtend van woensdag 15 mei 1940 vertrok het laatste schip. Het was een treiler die door directieleden van het warenhuis De Bijenkorf was gekocht. Een joodse man, die eerder al uit Duitsland was gevlucht en vertwijfeld over het haventerrein fietste, werd ook meegenomen. Veel anderen bleven echter op de kade achter. Zelfs enkele redacteurs van de *Arbeiderspers*, die veertigduizend gulden hadden meegekregen om een schip te kopen, slaagden er niet meer in op tijd weg te komen. Niemand bleek, zelfs voor dit astronomische bedrag, bereid hen te helpen. Een aantal bestuursleden van een vakbond kwam simpelweg te laat. De kustvaarder Bodegraven, die hen zou meenemen, was al op weg naar Engeland.

De meeste opvarenden waren zo halsoverkop vertrokken, dat ze nauwelijks over de gevolgen hadden nagedacht. Pas min of meer veilig op zee, terwijl de Nederlandse kust uit het zicht verdween, werden de meesten zich ervan bewust hoe dramatisch hun leven in de afgelopen uren veranderd was. Loe de Jong beseftte opeens dat door zijn vertrek de werkster de volgende dag voor een gesloten deur zou komen te staan, de poes onverzorgd was achtergebleven en de babyuitzet in de kast was blijven liggen.

Dat alles lag echter achter hen. Er was geen weg meer terug. Voor hen lag een onzeker bestaan in Engeland. (2)

2. (kaart 19 en 20)

Terwijl in Nederland de wapens zwegen, laaide in Noorwegen de strijd weer op. Het eerste doel van de geallieerde troepen die Narvik moesten veroveren, was de vernietiging van de *Gruppe Windisch*, het detachement dat het noordelijk front van de ingesloten Duitse gevechtsgroep verdedigde. Nadat de geallieerden Bjerkvik hadden veroverd en tot Øjord waren doorgestoten, trachtten ze de zwakke stellingen op de hoger gelegen rotsmassa's stormrijp te maken. Met artillerie, mortieren en scheepsgeschut werden de Duitse *Gebirgsjäger* onder vuur genomen. Hoewel de Duitsers zware verliezen leden, bleef hun moreel ongebroken. Oprukkende geallieerde troepen werden hevig beschoten vanuit de hoger gelegen Duitse posities. In de nacht van 13 op 14

mei 1940 probeerden Franse stoottroepen heuvel 220 te veroveren in een poging het hele noordelijke front van de Duitsers met insluiting te bedreigen.

De in grijze anoraks geklede Franse alpenjagers werkten zich langzaam een weg naar boven. Terwijl de ene groep vuur afgaf, klom een andere groep onder dekking van rotsblokken en duisternis naar de hoger gelegen richels. De goed verschanste Duitsers schoten met hun geweren op alles wat bewoog. Af en toe rolden getroffen Franse soldaten de helling af. Machinegeweren konden de *Gebirgsjäger* niet meer gebruiken, omdat de alpenjagers al te ver waren opgerukt. Toen ze vlak bij de Duitse stellingen waren gooiden de Fransen handgranaten. Tegen dit geweld waren de Duitsers niet opgewassen. De laatste vijf overlevenden sloegen op de vlucht en stortten zich met ware doodsverachting van de enige nog vrije helling af naar beneden. Gekneusd en onder de builen en schrammen bereikten ze de nieuwe verdedigingsstellingen verder naar het oosten.

Voor de commandant van de *Gruppe* Windisch bleef na het verlies van heuvel 220 niets anders over dan zijn troepen bevel te geven zich zo snel mogelijk in zuidelijke richting terug te trekken. Tegen de ochtend van dinsdag 14 mei 1940 begonnen de *Gebirgsjäger* hun stellingen, die ze ruim een maand tegen de Noren verdedigd hadden, te ontruimen. Langs de Vosdalen en de Rukkedalen, die als de kerf van een mes van west naar oost door de rotsmassa's kliefdeden, probeerden ze een nieuwe verdedigingsstelling in te richten. (3)

De overhaaste terugtocht van de Duitsers was een groot succes voor de geallieerden. De verovering van Narvik leek nu nog slechts een kwestie van tijd. Voor Churchill was daarmee het moment gekomen om zich van generaal Mackesy te ontdoen. De generaal, die zich vanaf april consequent tegen elke offensieve actie had gekeerd met het argument dat de risico's te groot waren, had het bij de nieuwbakken Britse premier volledig verbruid. Een dag na de verovering van Bjerkvik werd Mackesy zonder enig ceremonieel vervangen door generaal Claude Auchinleck, die drie dagen eerder in Harstad was aangekomen.

De succesvol verlopen landing bij Bjerkvik kon niet verhullen dat de samenwerking tussen de geallieerden stroef bleef. Churchill wilde direct Franse versterkingen, die in Schotland nog steeds op een oversteek stonden te wachten, naar Noorwegen overbrengen om de Duitsers zo snel mogelijk de genadeklap toe te brengen, maar de Franse opperbevelhebber, generaal Maurice Gamelin, verzette zich daartegen. Hij wilde de troepen achter de hand houden

voor inzet aan het front in België waar de strijd in een beslissend stadium leek te zijn gekomen.

Mede daardoor bleven de geallieerde troepen kampen met de nodige materiële problemen. De Poolse brigade had nog nooit eerder in bergachtig terrein gevochten en was daarvoor ook niet uitgerust en de *chasseurs alpins* hadden een schreeuwend gebrek aan ski's en sneeuwschoenen. Daar kwam nog bij dat zelfs halverwege de maand mei de kou, vooral 's nachts, nog steeds veel slachtoffers eiste. Aan Britse en Franse zijde werden evenveel soldaten uitgeschakeld door bevriezingsverschijnselen als door de hevige gevechten die er ten noorden van Narvik woedden. De ruim drieduizend Noren van de Zesde Divisie leden daar minder onder, maar hadden op hun beurt te maken met een beperkte voorraad munitie, waardoor ze hun offensieve acties tot een minimum moesten beperken.

'Ik verwacht grote problemen,' schreef de Franse generaal Béthouart aan Gamelin, 'omdat ik geen informatie heb over de precieze lading van de schepen en die lading niet op een rationele manier gestouwd is.'

Daarnaast leed het geallieerde commando, net als eerder bij Namsos en Ådalsnes, onder een soort Babylonische spraakverwarring, die door de aanwezigheid van een Poolse brigade alleen nog maar groter leek te zijn geworden.

'Het gebrek aan tolken,' telegrafeerde Béthouart al in een eerder stadium naar Parijs, 'voor zowel Engels als Noors, veroorzaakt grote moeilijkheden. Ik verzoek dringend om tolken te sturen. Ik heb zelf slechts de beschikking over één tolk en die spreekt Russisch.'

Het verzoek van de Franse generaal werd met grote voortvarendheid uitgevoerd, alleen bleken de tolken die Noors hadden moeten spreken opgeleid te zijn in het Fins. Op het hoofdkwartier in Parijs bleek men het verschil niet te weten.

Behalve de taal leidde ook cultuurverschillen tot veel onbegrip tussen de geallieerde troepen. 'In de haven van Harstad,' schreef een Franse luitenant, 'kwam ik voortdurend Britse arbeiders tegen die bezig waren aan hun zoveelste kop thee, terwijl een tank of een vrachtwagen gevaarlijk aan de kabel van een kraan boven de kade bungelde.'

De contacten met de Noren bleven bovendien erg stroef. Om veiligheidsredenen opereerden de Noorse regering en het Noorse opperbevel vanuit het vierhonderd kilometer noordelijker gelegen Tromsø. Sommige instanties hadden zelfs nog verderop hun intrek genomen. Sir Cecil Dormer, de Britse ambassadeur in Noorwegen, schreef op zaterdag 12 mei 1940 aan het *Foreign*

Office in Londen een ontluisterend rapport over de omstandigheden waaronder hij moest werken.

‘We zijn de Noorse minister van buitenlandse zaken gevolgd naar Kvesmenes, honderd kilometer van Tromsø,’ berichtte hij. ‘Kvesmenes is onbereikbaar door sneeuw en wateroverlast. Om hier te komen zijn we achtenveertig uur onderweg geweest op een stinkend schip dat herhaaldelijk werd aangevallen door Duitse vliegtuigen. De andere leden van de regering zitten in een vallei verderop en de koning en de kroonprins zijn nog weer ergens anders. Ik kan de koning wel bereiken, maar het kost een hele dag, want de auto raakt regelmatig vast in de opgewaaide stuifsnieuw. Het is niet mogelijk om een verblijfplaats dichterbij te vinden, want hij wordt angstvallig verborgen gehouden in een verlaten boerderij ver van de bewoonde wereld. Lie, die Koht is opgevolgd als minister van buitenlandse zaken, is verreweg het beste lid van de Noorse regering. In Tromsø zijn de omstandigheden verre van ideaal. Toen ik er was liepen er wat jonge ambtenaren rond, maar de regering zelf is verspreid over een groot gebied rond het stadje. De koning en generaal Ruge hebben geen enkel contact met elkaar. De premier, die gebukt gaat onder een zenuwinstorting, is onbereikbaar. De meeste telefoons werken niet. Het hele optreden van de Noren is slordig en amateuristisch.’

Erger nog dan het moeizame contact met de geallieerden was, dat de Noorse regering eigenlijk niet meer wist hoe het verder moest. Op tafel lag een plan van de Zweedse minister van buitenlandse zaken Günther, die voorstelde om met medewerking van de Duitsers en de geallieerden van het noordelijk deel van Noorwegen inclusief Narvik een gedemilitariseerde zone te maken dat onder bestuur zou komen te staan van de Noorse regering. Dit plan leidde tot grote verdeeldheid tussen de ministers, een verdeeldheid die volledig uit de hand dreigde te lopen omdat premier Nygaardsvold tot niets meer in staat was.

Koht, Lie en de koning waren fel tegen dit plan, omdat ze het als verraad zagen tegenover de geallieerden. Ook vreesden ze dat de Duitsers, die weinig scrupules kenden als het over het nakomen van afspraken ging, binnen vierentwintig uur een eind konden maken aan de gedemilitariseerde status. Koning Haakon moest, omdat Nygaardsvold het liet afweten, zijn hele gewicht in de schaal werpen om dit in zijn ogen onzalige plan van tafel te krijgen.

Het zwalkende beleid van de Noorse regering werd nog vergroot doordat de geallieerden het Noorse opperbevel volledig leken te negeren.

“We werden niet geïnformeerd over de plannen van onze Britse bondgenoten,” verklaarde generaal Ruge later, “en hadden de indruk dat de geallieerden geen open kaart speelden.”

De Noorse opperbevelhebber stoorde zich ook vreselijk aan het feit dat de Noorse troepen veel te weinig munitie ontvingen. Op woensdag 15 mei 1940 stuurde hij daarover een boos telegram naar Londen.

“Binnen afzienbare tijd,” verklaarde hij, “zullen de Noorse troepen geen munitie meer hebben voor zowel onze infanterie als onze artillerie. We moeten de beschikking krijgen over Britse en Franse munitie en wapens. Als dat niet gebeurt, zal binnenkort het moment komen dat alle Noorse troepen uit de frontlinie moeten worden gehaald.”

Ruge kon zich ook niet aan de indruk onttrekken dat de geallieerde inzet, ondanks de successen bij Bjerkvik, nog steeds niet optimaal was. Dat bleek de generaal goed gezien te hebben. Vanaf dinsdag 14 mei 1940 werden de berichten over de strijd in Nederland, België en Frankrijk steeds onheilspellender.

(4)

3.

Het Nederlandse kabinet was tegen het eind van de ochtend van dinsdag 14 mei 1940 in Londen aangekomen. Een aantal ministers vroeg zich nog steeds af of ze er wel verstandig aan hadden gedaan Den Haag te verlaten. Anderen keken met verbijstering naar de bruisende metropool die op het eerste gezicht op deze schitterende voorjaarsdag geen enkele hinder leek te ondervinden van de verwoestende strijd die zich op het vasteland afspeelde. Door een gebrek aan slaap en de emoties van de voorbije dagen voelden de meeste Nederlandse bewindslieden zich verslagen en gedesoriënteerd. Dat een aantal geen woord Engels sprak en zich dus ook niet verstaanbaar kon maken tegenover de Britse autoriteiten, versterkten de schok alleen maar.

Het kabinet nam zijn intrek in *Grosvenor House*, een hotel aan de rand van het Hyde Park. Daar kwamen ze aan het begin van de middag voor het eerst bij elkaar. Via een directe telefoonlijn met Den Haag, die toen nog functioneerde, werden ze op de hoogte gehouden van de ontwikkelingen in Nederland. Lang bleven de ministers niet bij elkaar. Dijkhoorn vertrok nog dezelfde middag met van Kleffens en Welter per vliegtuig naar Parijs voor overleg met de Fransen en de anderen probeerden wat uit te rusten van de vermoeiende en emotionele reis.

Kort nadat het beraad was beëindigd, rinkelde de telefoon die verbonden was met de Bezuidenhoutseweg in Den Haag. Secretaris-generaal Snouck Hurgronje was aan de lijn. Hij vroeg of het goed was vanwege chaos in het land de ambtenaren een voorschot van twee maanden salaris uit te keren. Blijkbaar begon het tot de Bezuidenhoutseweg door te dringen dat de regering behouden in de Britse hoofdstad was aangekomen en durfde men nog niet zonder ministeriële toestemming tot beslissingen te komen, ook al had het kabinet alle verantwoordelijkheid overgedragen op generaal Winkelman. De Geer voelde niet veel voor het voorstel van Snouck Hurgronje, maar toen de secretaris-generaal bleef aandringen gaf de premier zijn fiat.

“Nu, doe het dan maar,” zei hij kortaf, “maar niet meer dan één maand.”

Bijna op hetzelfde moment rinkelde op de Nederlandse ambassade in Londen de telefoon. Dr. van Royen van het ministerie van Buitenlandse Zaken in Den Haag was aan de lijn. Van Royen had geen vraag maar een belangrijke mededeling. Extra langzaam en extra duidelijk zei hij tegen graaf van Bylandt, die de telefoon opnam: “We hebben de wapenen neergelegd.”

Van Bylandt was zo met stomheid geslagen dat hij na een lange stilte aan van Royen vroeg dat nog eens te herhalen. Toen van Royen dat gedaan had, vroeg van Bylandt volkomen ontdaan: “Is dat alles?”

“Voor het ogenblik wel, maar de strijd in Zeeland wordt voortgezet,” antwoordde van Royen.

De Nederlandse gezant baron Michiels van Verduijnen kreeg de opdracht om de koningin in te lichten. Wilhelmina was een dag eerder in de Britse hoofdstad aangekomen. Daar was ze herenigd met haar dochter, schoonzoon en kleinkinderen. George VI bood haar onderdak aan in een vleugel van *Buckingham Palace*, een aanbod dat ze slechts met moeite accepteerde. Het liefst was ze, nu Juliana in veiligheid bleek te zijn, direct naar Nederland teruggekeerd. ‘Met grote tegenzin,’ schreef de Britse koning in zijn dagboek, ‘werd zij ervan overtuigd het onvermijdelijke te aanvaarden.’

Michiels van Verduijnen arriveerde om half zeven ’s avonds op *Buckingham Palace* en werd direct tot de vorstin toegelaten. Wilhelmina reageerde geschokt op het bericht, temeer omdat ze op het punt stond om met George VI aan tafel te gaan en ze er vreselijk tegen opzag om hem deze boodschap te moeten overbrengen.

“Mijn leger gecapituleerd,” zei ze later, “en dan moeten eten. Ik kon maar één ding doen: meteen zeggen wat er gebeurd was. Ik kwam dus de eetzaal binnen en zei het. De koning leefde enorm met mij mee. We zaten daar als

twee geslagen mensen en probeerden elkaar maar wat te troosten. We wisten ook helemaal niet wat er gebeuren zou. Of Churchill het wel goed zou doen en wat de Verenigde Staten zouden doen.”

In *Grosvenor House* werd premier de Geer door graaf van Bylandt op de hoogte gebracht.

“Er is gecapituleerd,” viel de diplomaat met de deur in huis.

“Ja,” zei de Geer, “daar heb ik al iets over gehoord van luitenant Post Uiterweer.”

“Zullen we naar boven gaan,” vroeg van Bylandt, “om een concept communiqué in elkaar te zetten?”

De Geer antwoordde: “Och, gaat u maar alleen naar boven, dan ga ik terug naar de eetzaal en dan kunnen de heren rustig afeten. Het heeft geen zin hen te storen.”

“Kunt u dan iemand naar boven sturen,” vroeg van Bylandt, “zodat ik u direct kan waarschuwen als het communiqué klaar is?”

De Geer knikte en van Bylandt liep naar boven. Hij werd door een kamermeisje binnengelaten in een zaaltje dat als vergaderruimte werd gebruikt. Er lagen allerlei papieren op een tafeltje. De diplomaat verbaasde zich erover dat die daar zo maar open en bloot voor iedereen toegankelijk rondslingerden. Even later kwam Mackay boven, een ambtenaar van de Nederlandse Bank, die door de Geer was gestuurd.

Van Bylandt belde met de ambassade, waar men een ontwerptekst voor het communiqué aan het opstellen was. Een kwartier later kreeg hij de tekst door. Van Bylandt stuurde er Mackay mee naar de eetzaal, waar de ministers inmiddels aan het nagerecht toe waren. Korte tijd later verscheen de Geer boven. Hij had groot bezwaar tegen de tekst.

“Wat de motieven van de opperbevelhebber zijn,” zei hij chagrijnig, “is zijn zaak, maar de regering kan die niet zomaar overnemen. Ik wil graag weten wat Winkelman precies over de radio heeft gezegd.”

“Ik zat nog aan de telefoon,” verklaarde van Bylandt later, “toen de overige leden van de ministerraad binnenkwamen. De heren van Kleffens, Welter en Dijkhoorn waren in Parijs. De andere heren waren mij onbekend, behalve de heer Steenberghe. Ik werd voorgesteld en jonkheer de Geer bracht de heren kort op de hoogte. Hij stelde voor dat het beter was te wachten op de tekst van Winkelmans proclamatie, alvorens te discussiëren over de tekst van het communiqué.”

Toen van Bylandt kort daarna de precieze tekst die de opperbevelhebber voor de radio had voorgelezen via de ambassade doorkreeg, zei de Geer: “Laten wij maar beneden een kopje thee gaan drinken.”

Van Bylandt bleef achter met Steenberghe. De diplomaat trilde van verontwaardiging over zoveel laksheid.

Na geruime tijd verschenen de ministers weer boven.

De Geer zei dat de regering de verklaring van de opperbevelhebber niet steunde. Er ontwikkelde zich een verwarde discussie, die deels staande werd gevoerd. Af en toe viel het gezelschap uiteen en zette in kleinere groepen in de hoeken van het vertrek het gesprek voort. Van enige vergaderdiscipline was geen sprake. Daardoor drong het tot van Bylandt pas laat door waar de schoen precies wrong.

De Geer had twee bezwaren tegen het communiqué zoals dat door de ambtenaren op de ambassade was opgesteld. Op de eerste plaats, stelde hij, was het niet zeker of de troepen in Zeeland de strijd daadwerkelijk zouden voortzetten en was het ook onduidelijk of de Nederlandse marine erin zou slagen Engeland te bereiken. Daarom vond de premier het beter beide onderwerpen uit het communiqué te schrappen. Verder vond de Geer dat het besluit om te capituleren volledig de verantwoordelijkheid van Winkelman was geweest en dat het communiqué daar geen enkel misverstand over mocht laten bestaan.

“Dat leidde,” aldus van Bylandt later, “tot een eindeloos geleuter.”

Gesuggereerd werd om Dijkhoorn in Parijs te bellen en die naar zijn mening te vragen, maar intussen was het bijna middernacht en van Bylandt, die er meer dan genoeg van had, zei dat de ambassade aan Nederlandse journalisten had beloofd uiterlijk om half één met een communiqué te komen, dus of de heren eindelijk eens spijkers met koppen wilden slaan.

Onder die tijdsdruk werd toch nog een compromis bereikt. De mededeling dat in Zeeland werd doorgevochten bleef gehandhaafd, maar moest wel tussen aanhalingstekens komen te staan. Op die manier hoopte men dat duidelijk was dat de Nederlandse regering daar geen verantwoordelijkheid voor wenste te dragen. De marine werd niet genoemd, omdat Winkelman daar in zijn proclamatie ook niets over had gezegd.

“Ik ben nog nooit zo geschrokken van onze Nederlandse regering,” zei een van de aanwezige diplomaten later, “als op die beruchte avond van de 14e mei.” (5)

4. (kaart 3, 4 en 5)

Dinsdag 14 mei 1940 was ook een rampzalige dag geweest voor generaal André Corap, de commandant van het Franse Negende Leger. De onafgebroken bombardementen van de *Luftwaffe* hadden een buitengewoon demoraliserend effect op zijn gehavende troepen. En terwijl het Duitse bruggenhoofd bij Dinant gestaag in omvang toenam, werd zijn rechterflank plotseling aangevallen door twee van Guderians pantserdivisies. Corap vreesde dat alleen een overhaaste terugtocht de dreigende ondergang van zijn leger nog kon voorkomen.

Om twee uur in de nacht van dinsdag 14 op woensdag 15 mei 1940 pakte hij de telefoon en liet zich verbinden met generaal Gaston Billotte, zijn directe meerdere. Corap meldde dat hij van plan was de hele linie langs de Maas op te geven. Hij stelde voor om zijn leger terug te trekken achter de uitgangsposities, die ze vijf dagen eerder, bij het begin van het Duitse offensief, hadden verlaten. Billotte had daar geen bezwaar tegen, maar wilde minder ver terugtrekken dan Corap voorstelde. Ze werden het eens over een tussenlinie die globaal langs de grote weg van Charleroi naar Rethel liep. (6)

In Parijs drongen de berichten over de dramatische ontwikkelingen langs de bovenloop van de Maas in de avond van 14 mei 1940 ook tot de regering Reynaud door. Tot dan toe werd het Franse kabinet maar één keer per dag globaal op de hoogte gesteld van de situatie aan het front. En die informatie was bovendien zo nietszeggend dat men daar nauwelijks iets mee kon.

“We weten niets,” klaagde Paul Baudouin, de secretaris van het oorlogskabinet, toen kolonel de Villelume, de verbindingsofficier met het opperbevel, drie keer zonder echt nieuws uit Vincennes was teruggekeerd. De Franse bevolking wist nog minder. De militaire censuur was zo stringent dat de krantenkoppen op 14 mei 1940 slechts melding maakten van een mogelijke Duitse inval in de Balkan, terwijl met geen woord gerept werd over de situatie aan het front. Het leven in de hoofdstad ging dan ook door alsof er niets aan de hand was. De Parijzenaren vermaakten zich in de parken, genoten van het prachtige voorjaarsweer en bevolkten de talrijke terrassen. 's Avonds zaten bioscopen en theaters stampvol. Uit het spaarzame nieuws op de radio en in de kranten maakten de inwoners van de hoofdstad op dat de oorlog prima verliep.

Maar in de avond van 14 mei 1940 veranderde dat dramatisch. De Villelume arriveerde toen voor het eerst sinds het begin van het Duitse offensief op de Quai d'Orsay, met even duidelijk als rampzalig nieuws: van Gamelin had hij

te horen gekregen, zo liet de kolonel aan Reynaud weten, dat de situatie aan het front erg slecht was. Huntzigers leger was bij Sedan uit elkaar geslagen, waardoor er een enorm gat in de Franse verdediging gaapte. De Franse premier mocht dan niet militair geschoold zijn, één ding had hij goed begrepen: de Franse strategie was geheel afhankelijk van het handhaven van een gesloten front.

“Als ons front zou worden doorbroken,” had hij al voor het begin van het Duitse offensief gezegd, “is alles verloren. Er kan geen sprake zijn van een herhaling van de slag aan de Marne. We hebben ons lot toevertrouwd aan een gesloten front. Aan dat besluit moeten we ons houden.”

Reynaud riep het *Comité de Guerre* bij elkaar. Besloten werd om direct contact op te nemen met de Britse regering. Om kwart voor acht 's avonds pakte Reynaud de telefoon en belde met Churchill.

“De situatie is buitengewoon ernstig,” gaf de Franse premier door. “Het Duitse leger is door onze verdedigingslinie ten zuiden van Sedan gebroken. Duitsland probeert ons een fatale slag toe te brengen in de richting van Parijs. Tussen Sedan en de Franse hoofdstad zijn geen verdedigbare fortificaties meer.”

Daarna vroeg hij Churchill plompverloren om meteen tien extra squadrons gevechtsvliegtuigen ter beschikking te stellen.

De Britse premier werd totaal overrompeld door dit verzoek. Hij kon zich nauwelijks voorstellen dat de situatie zo somber was als Reynaud schetste, maar durfde niet botweg te weigeren. Hij beloofde dat hij de zaak in het oorlogskabinet zou bespreken en dat hij het verzoek met de grootst mogelijke urgentie zou behandelen. (7)

De Franse smeekbede om hulp bracht Churchill in een buitengewoon lastige situatie. Het oorlogskabinet kwam verschillende keren per dag bij elkaar en wat betreft de inzet van de *Royal Air Force* in Frankrijk had *Air marshal* Dowding, commandant van het *Fighter Command*, een duidelijke streep getrokken. Hij had minimaal 25 squadrons nodig om de Britse eilanden met succes tegen de *Luftwaffe* te kunnen verdedigen. Met minder zou Groot-Brittannië onherroepelijk het onderspit delven. Een nederlaag in de lucht zou de Britse positie hopeloos maken. Alle vliegvelden zouden dan verloren gaan en de oorlogsindustrie zou onherstelbare schade oplopen. Daarom was besloten om aan die 25 squadrons vast te houden, ongeacht de consequenties.

Op het moment dat Reynaud belde, waren nog 35 squadrons in Engeland gestationeerd en laat op de avond werd in het oorlogskabinet besloten om er

daar mogelijk vier van naar Frankrijk over te vliegen. Mogelijk, want men wenste eerst zekerheid dat de situatie inderdaad zo ernstig was als Reynaud schetste. Vanwege het late uur besloot Churchill pas de volgende dag met Reynaud te bellen. (8)

De Britse premier was nog in diepe slaap, toen de volgende morgen om half acht de telefoon naast zijn bed rinkelde. Reynaud was aan de lijn. De Franse premier leek volkomen buiten zichzelf.

“We zijn verslagen!” schreeuwde hij vanuit Parijs in gebroken Engels in de hoorn. “We hebben de slag verloren!”

Churchill wist in eerste instantie niet hoe hij daarop moest reageren. Toen Reynaud, die blijkbaar dacht dat Churchill hem niet verstaan had, dezelfde woorden nog eens herhaalde zei de Britse premier geagiteerd: “Onmogelijk! Dat kan helemaal niet zo snel!”

“Het front bij Sedan is bezweken,” zei Reynaud, nauwelijks minder geëmotioneerd. “De Duitse tanks stromen er doorheen!”

Churchill probeerde zijn Franse collega gerust te stellen.

“Ervaring leert dat aan elk offensief vroeg of laat een eind komt,” zei hij sussend. “Na vijf of zes dagen moeten ze stoppen om bevoorraad te worden en dan is een tegenaanval mogelijk. Ik heb dat allemaal gehoord van *maréchal* Foch zelf.”

Reynaud leek echter niet meer tot bedaren te brengen

“Het is nu allemaal anders!” riep hij vertwijfeld. “We hebben te maken met een vloedgolf aan tanks!”

Churchill zei: “Dan kom ik graag zelf naar Parijs om dat te bespreken. Ik ben er morgen.”

“Stuur alle vliegtuigen die u heeft,” zei Reynaud voor hij ophing. “De weg naar Parijs ligt open.”

Nadat hij haastig een kamerjas had aangeschoten, belde de Britse premier met de Franse generaal Georges, die hij persoonlijk kende. Georges was duidelijk minder pessimistisch dan Reynaud.

“De doorbraak bij Sedan is al afgegrensd,” zei hij.

Even later kwam er in Londen een telegram van Gamelin binnen waarin de Franse opperbevelhebber verklaarde dat hoewel de situatie tussen Namen en Sedan ernstig was, hij er nog alle vertrouwen in had. Churchill concludeerde dat Reynaud wellicht wat overdreef, maar besloot toch de volgende dag naar Parijs te vliegen om zich persoonlijk op de hoogte te stellen. (9)

Tijdens een overleg met *Air Chief Marshal* Sir Cyril Newall en de nieuwe *Air Secretary* Archie Sinclair, werd Churchill nog eens op het hart gedrukt de Fransen vooral geen toezeggingen te doen voor het sturen van extra luchtmacht. Er waren al zes squadrons actief in Frankrijk en dat was wat Newall en Sinclair betreft het maximum.

Air marshal Dowding was nog veel duidelijker in zijn reactie op de Franse smeekbede. Hij maakte tegenover Churchill hevig bezwaar tegen het sturen van nog meer vliegtuigen naar het vasteland. Toen de Britse premier bleef aandringen, hij kon de volgende dag toch niet met lege handen naar Parijs vliegen, stond Dowding wit weggetrokken van woede op en liep om de lange conferentietafel heen, tot hij achter de stoel van Churchill stond.

“Ik denk dat enkele van de anderen dachten dat ik hem ging neerschieten,” verklaarde Dowding later. “Maar het enige wat ik deed was een enkel vel papier met een grafiek erop voor de premier neerleggen.”

De grafiek gaf aan wat de verliezen zouden zijn als er de komende dagen nog meer gevechtsvliegtuigen naar Frankrijk werden gestuurd. Op 25 mei 1940 bereikte die lijn het punt waarop de Britse luchtmacht niet meer tegen de *Luftwaffe* opgewassen zouden zijn. Dat gaf de doorslag. Churchill beseftte dat het sturen van extra vliegtuigen zelfmoord zou betekenen.

Een half uur later zat de Britse premier aan tafel met de leden van het oorlogskabinet. Ook daar was de animo om extra squadrons naar Frankrijk te sturen gering. Waren er geen alternatieven? De Britse premier kwam met een oud plan op de proppen: een krachtige luchtaanval op het Ruhrgebied. Angst voor Duitse represailles hoefden ze niet meer te hebben, zei hij, want een groot Duits luchtoffensief tegen Engeland leek met de capitulatie van Nederland nog slechts een kwestie van tijd. Als ze die nacht met honderd bommenwerpers toesloegen, stelde Churchill, kon dat een behoorlijke aanslag betekenen op het Duitse moreel. Bovendien was de Britse premier woedend over het bombardement van Rotterdam. Waarom zouden zij zich druk moeten maken over de dood van burgers, als de *Luftwaffe* zich daar ook niet om leek te bekommeren?

Tegen deze argumenten hadden de overige leden van het oorlogskabinet weinig in te brengen al begrepen ze allemaal dat een dergelijke aanval een gevaarlijke escalatie van de vijandelijkheden met zich mee kon brengen. Maar op korte termijn zou een dergelijke aanval er in ieder geval toe leiden dat de *Luftwaffe* gevechtsvliegtuigen aan het front zou moeten onttrekken om het Ruhrgebied te beschermen. Er zouden dan geen extra eskadrons naar Frankrijk hoeven te worden overgevoerd. (10)

5. (kaart 3)

De tanks van generaal Bruneaus Eerste Pantserdivisie, die het Duitse bruggenhoofd bij Dinant moesten opruimen, hadden zich in afwachting van de tankauto's met brandstof in de nacht van dinsdag 14 op woensdag 15 mei 1940 in hun verzamelgebied bij Florennes defensief opgesteld. De nachtelijke uren kropen tergend langzaam voorbij, maar van de bevoorradingscolonnen die naar hen onderweg moesten zijn, werd taal noch teken vernomen. Ze bleken vastgelopen te zijn in de steeds groter wordende chaos op de Franse wegen en zouden pas in de loop van de ochtend arriveren.

Tegen het aanbreken van de dag verscheen generaal Martin, Bruneaus meerdere, met de vraag of zijn pantserdivisie gereed was. Bruneau schatte dat het tanken de hele ochtend in beslag zou nemen, omdat de auto's met brandstof één voor één binnendruppelden en het grootste deel van zijn tanks daardoor nog steeds immobiel was. Hij kon niet anders dan verklaren dat het offensief opnieuw moest worden uitgesteld. Ter bescherming van zijn divisie tegen de oprukkende Duitse formaties, werden een aantal batterijen artillerie rond het verzamelgebied opgesteld.

De eerste aanvallen op Bruneaus tanks kwamen echter niet over land maar vanuit de lucht. Meteen na het aanbreken van de dag hoorde de Franse generaal dat zijn eenheden zwaar te lijden hadden van aanvallen door Duitse duikbommenwerpers. De volgende klap die de *Wehrmacht* uitdeelde kwam echter wel over land. Om half negen 's morgens werden twee bataljons Char B's, die juist bezig waren brandstof in te nemen, overrompeld door een dichte concentratie Duitse tanks. Het was de voorhoede van generaal Erwin Rommels Zevende Pantserdivisie op weg naar het doel voor die dag, het tien kilometer westelijker gelegen Philippeville.

De eerste botsing tussen een Franse en een Duitse pantserdivisie leidde tot een geweldige chaos. Een Frans eskadron slaagde erin een tegenaanval uit te voeren en richtte een ravage aan onder Rommels tanks. De Duitsers ontdekten dat hun pantserafweergeschut geen enkel effect had op de zware bepantsering van de Char B's. Wanhopig probeerden ze rupsbanden te raken, de enige zwakke plek van het gevaarte, maar dat leverde slechts sporadisch een voltreffer op.

'Ik arriveerde bij het bos dat de rand van het plateau markeert,' schreef een Franse tankcommandant, 'en daar begon de slag. De chauffeur schreeuwde: "Een tank vooruit aan de rand van het bos!" Het was duidelijk een vijandelijke tank. Een Mark IV waarop ik het vuur richtte van ons 75 mm kanon. Vlak bij

een andere brandende Duitse tank. Er klommen mannen uit die in de richting van het struikgewas kropen. Onze hele linkerflank leek plotseling omgeven door Duitse tanks. Ik kon ze niet duidelijk zien, omdat ze gecamoufleerd waren. De linie bestond naar schatting uit vijftig tot zestig voertuigen. De nieuwe Mark IV's stonden snel in lichterlaaie door ons vuur. Maar toen werden mijn eigen radiatoren in elkaar geschoten en mijn kanon werd aan de zijkant van de loop geraakt en zat onwrikbaar vast. Ik probeerde van positie te veranderen en een bosje binnen te rijden iets meer naar het zuiden. Het bos werd bestookt door ons 105 mm geschut. De granaten sloegen niet ver bij ons vandaan in. Rechts van mij een getroffen eigen tank. Het luik van de koepel stond open.'

Omdat nog niet alle Char B's van brandstof waren voorzien, kwam de Franse tegenaanval, ondanks de aanvankelijke successen, niet goed van de grond. Door benzinegebrek stonden veel van de machtige kolossen onbeweeglijk op hun plaats en werden zo een makkelijke prooi voor de Duitse tanks. Andere werden in allerijl door de bemanning verlaten en in brand gestoken.

Rommel, die zelf in de voorste gelederen meestreed, voelde ondanks de hevige gevechten al na korte tijd aan dat de Franse pantserdivisie rijp was voor de genadeklap. Die besloot hij echter niet zelf uit te delen, maar over te laten aan de hem volgende Vijfde Pantserdivisie. Hij gaf zijn regimentscommandanten opdracht om Bruneaus rechterflank heen te rijden en de opmars in westelijke richting voort te zetten, naar het door luchtaanvallen verwoeste Philippeville.

'Op weg daarnaartoe,' schreef Rommel, 'zag ik talloze stukken geschut en voertuigen die behoorden tot een Franse eenheid waarvan de manschappen halsoverkop het bos in waren gevlucht, nadat ze het waarschijnlijk al zwaar te verduren hadden gehad onder de aanvallen van onze duikbommenwerpers. Reusachtige kraters dwongen ons verschillende malen een omweg door het bos te maken. Ongeveer vijf kilometer van Philippeville was er een kortstondig vuurcontact met Franse troepen die in de heuvels en bossen rond Philippeville lagen. Onze tanks voerden actie rijdend met de geschutskoepels naar links gedraaid en brachten de vijand spoedig tot zwijgen.'

Na de confrontatie met Bruneaus Eerste Pantserdivisie, belandden Rommels tanks in open terrein en richtten een ravage aan in de achterhoede van het Franse Negende Leger. Tegen het middaguur reed de voorhoede van de Duitse pantsercolonne Philippeville binnen. Manschappen en tanks waren aan het eind van hun Latijn.

‘Een aantal voertuigen begaf het,’ noteerde een Duitse tankcommandant, ‘zelfs mijn eigen voertuig kon niet verder meer. Ik moest het door een vrachtwagen laten wegslepen. Het bleek dringend aan een servicebeurt toe. Om de wielen had zich telefoondraad gewonden en de accu’s waren zo goed als leeg. Ik was bekaf. Twee dagen en drie nachten zonder een ogenblik rust. Het voedsel bestond uit twee sneeën brood. Ik verreekte van de dorst. We zagen eruit als zwijnen, smerig en vuil en met een baard van een paar dagen. Ik kon van vermoeidheid nauwelijks op mijn benen staan en moest me overeind houden met Pervitine tabletten.’

Maar Rommel dacht nog niet aan rust. Na de verovering van Philippeville wees hij op de kaart het volgende doel aan, Cerfontaine, een kleine tien kilometer verderop. Terwijl de dodelijk vermoeide tankbemanningen weer in hun voertuigen klommen, kwam het bericht binnen dat Franse eenheden de Duitse colonne bij Philippeville dreigden in te sluiten. De infanterie had de razendsnelle opmars van de tanks niet kunnen bijhouden en was vijftien kilometer achteropgeraakt. Woedend reed Rommel met een detachement naar de achterhoede om de verbinding te herstellen. Toen dat gelukt was, keerde hij met hoge snelheid terug. Meteen daarna werd de opmars in westelijke richting hervat. Vlak voor Cerfontaine verraste Rommels voorhoede een groep Franse motorrijders, die verbijsterd op de Duitse colonne inreden. Ze gooiden hun motoren in een greppel langs de weg en gaven zich zonder weerstand te bieden over.

Een uur later bestudeerde Rommel vanaf een heuvel bij Cerfontaine met een veldkijker het slagveld. In oostelijke richting zag hij zo ver het oog reikte enorme stofwolken, opgeworpen door de snel naderende hoofdmacht van zijn pantserdivisie. Zich naar het westen draaiend zag hij slechts een glooiend landschap met velden en bossen dat vreedzaam leek te baden in de warme voorjaarszon. (11)

6. (kaart 4 en 5)

Tussen Monthermé en Sedan hadden de korpsen van de Duitse generaals Reinhardt en Guderian in de vroege ochtend van woensdag 15 mei 1940 eveneens hun opmars hervat. In Reinhardts sector werden de gevolgen van Coraps die nacht uitgegeven order om de Maaslinie volledig te ontruimen, direct op dramatische wijze zichtbaar. De machinegeweerschutters uit Indochina en Madagascar, die vanuit hun hoge posities nog steeds de Duitsers op de westelijke oever in een ijzeren greep hielden, trokken zich vloekend terug. Omdat

ze over geen enkele wijze van transport beschikten, moesten ze al hun zware wapens achterlaten.

Onmiddellijk trokken de tanks van de Duitse Zesde Pantserdivisie in zwermen over de Maas. Voor hen uit raasden motorrijders vol gas langs Franse munitieopslagplaatsen en in de steek gelaten stukken geschut. Bij het bereiken van Arreux, tien kilometer verder naar het westen, kwamen de Fransen zonder te vechten uit de kelders en gaven zich over, volkomen verrast door het plotseling verschijnen van de Duitsers. In Renwez ging het op dezelfde manier. Stroomopwaarts trok gemotoriseerde Duitse infanterie probleemloos over de rivier langs de verlaten Franse stellingen de tweelingstad Charleville-Mézières binnen.

‘De winkels waren gesloten en gebarricadeerd,’ noteerde Karl von Stackelberg, die het oorlogsdagboek van een van de regimenten bijhield. ‘We reden door verlaten en doodstille straten.’

Even buiten de stad stootten de Duitsers op een colonne Franse militairen. Ze hadden geen wapens meer en liepen met gebogen hoofd. Uit vrije wil en zonder bewaking gingen ze hun gevangenschap tegemoet. De wil om te vechten leek verdwenen. Al gauw volgden er nieuwe colonnes. Ten slotte gaven zich alleen al in de sector van Reinhardts korps die ochtend bijna twintigduizend Franse soldaten over. Bij hun ondervraging verklaarden ze bijna allemaal dat ze zo onaangenaam verrast waren door de snelheid waarmee de Duitsers oprukten, dat overgave de enige optie leek.

‘Onwillekeurig denk je dan terug aan Polen,’ schreef von Stackelberg, die het met grote verbazing gadesloeg. ‘en de taferelen die zich daar afspeelden. Het was onverklaarbaar. Hoe was het mogelijk dat deze Franse soldaten zich zo volkomen gedemoraliseerd min of meer vrijwillig in krijgsgevangenschap begaven?’

De chaos die von Stackelberg ten westen van de Maas aantrof was al even ontluisterend.

‘Overall langs de weg lagen dode paarden, achtergelaten bagagewagens waar de kisten vanaf waren gevallen en de inhoud over de grond lag verspreid, weggegooide geweren, stalen helmen en allerlei andere uitrustingsstukken. Ik zag dode Fransen in greppels liggen. Ik zag achtergelaten kanonnen, ruiteloze paarden die rondzwierven en vaak zag ik complete barricades opgebouwd uit voertuigen, stukken geschut en dode paarden.’

In het dorpje Brunehamel, waar eerder die dag de Franse generaal Libaud de commandopost van zijn legerkorps haastig had verlaten, trof von Stackel-

berg nog meer barricaden aan. Ze werden slechts bemand door de lijken van Franse soldaten. Er heerste een doodse stilte in het dorp. Alleen het geknetter van de vlammen was te horen. Midden op de straat stond een paard, onbeweeglijk stil. Uit zijn ogen sprak totale ontredde ring. Toen von Stackelberg het dier voorzichtig benaderde, stortte het plotseling ter aarde en stierf. (12)

Bij Sedan had Guderian om vier uur in de ochtend van woensdag 15 mei 1940 met zijn collega, generaal von Wietersheim, overlegd hoe het verder moest. Von Wietersheim was commandant van het XIV. Legerkorps dat met twee gemotoriseerde infanteriedivisies dicht achter het korps van Guderian naar het westen trok. De twee Duitse generaals werden het snel met elkaar eens. Von Wietersheim zou met zijn korps het front ten zuiden van Sedan bezetten, terwijl Guderian met twee van de drie pantserdivisies verder naar het westen zou oprukken. De Tiende Pantserdivisie en het regiment *Gross Deutschland* zouden het korps van von Wietersheim voorlopig versterken omdat Guderian ervan overtuigd was dat de Fransen in de loop van de dag alles in de strijd zouden werpen om Sedan te heroveren.

Vanuit zijn commandopost ging de Duitse generaal vervolgens op weg naar het front. Kort na zonsopkomst bezocht hij het regiment *Gross Deutschland*, dat bij de hoogten rond Stonne in hevige gevechten gewikkeld was met krachtige Franse eenheden. De stemming was erg nerveus, maar de elitesoldaten slaagden er voorlopig in alle aanvallen af te slaan. Korte tijd later kregen ze versterking van de voorhoede van de Tiende Pantserdivisie.

Toen Guderian had vastgesteld dat zijn zuidelijke frontsector geen gevaar meer liep, reed hij naar zijn nieuwe commandopost bij Sapogne in een bosperceel enkele kilometers van de Maas. Daar stelde hij de orders op voor de twee pantserdivisies die in westelijke richting uit het bruggenhoofd moesten breken. (13)

De twee divisies hadden in de ochtend van woensdag 15 mei 1940 de handen vol aan het voltooien van de zwenkbeweging, waarvoor Guderian de vorige dag opdracht had gegeven. Kolonel Hermann Balck, die met zijn pantserregiment de voorhoede vormde, kreeg te maken met zware Franse tegenstand. Urenlang probeerden zijn tanks een doorbraak te forceren, maar steeds weer liepen ze vast in het hevige vuur van het Franse antitankgeschut en de moorddadige Franse artillerie. De mannen van Balck waren bovendien zo moe door de inspanningen van de afgelopen dagen dat ze langzaam maar zeker hun slagkracht verloren. Honger en dorst eisten eveneens hun tol. Het was opnieuw

een bijzonder warme dag en eten en drinken bereikten slechts mondjesmaat de voorste linies.

Halverwege de dag was meer dan de helft van Balcks officieren dood of gewond en een aantal compagnieën had zeer zware verliezen geleden. De Duitse kolonel, die in een windjack en met een knoestige stok steeds in de voorste linies te vinden was, merkte dat het moreel onrustbarend begon te dalen. Vlak voor het dorp Bouvellemont weigerden zijn officieren de aanval voort te zetten. Ze wilden eerst rust voor hun manschappen en voldoende eten en drinken.

“In dat geval,” zei Balck, “neem ik de plaats wel in mijn eentje in.”

En voor zijn stomverbaasde officieren konden reageren, wandelde hij kalm in de richting van Bouvellemont. Hij draaide zich niet om toen hij achter zich de eerste aarzelende bevelen hoorde om hem te volgen. (14)

7. (kaart 1, 4 en 5)

Generaal André Georges Corap mocht zijn Negende Leger dan wel opdracht hebben gegeven de Maaslinie op te geven, het zuidelijk van hem opererende Tweede Leger onder generaal Charles Huntziger had van generaal Georges juist bevel gekregen om de linie langs de rivier weer te herstellen. De hele nacht van dinsdag 14 op woensdag 15 mei had Georges zich geërgerd aan de manier waarop Huntziger met twee van de beste Franse divisies, gestuurd om Sedan te heroveren, was omgesprongen. Om zes uur 's ochtends belde hij Huntziger in Verdun om opnieuw opdracht te geven met de grootst mogelijke spoed aan de tegenaanval te beginnen.

“De uitvoering daarvan,” zei Georges, “is nog noodzakelijker geworden in verband met de situatie in de sector links van u.” Georges had kort daarvoor van generaal Billotte, de commandant van de Eerste Legergroep, gehoord dat Coraps leger onder zware druk stond van Duitse aanvallen bij Dinant en daarom teruggenomen moest worden.

Huntziger gaf het bevel door aan generaal Jean Flavigny, de commandant van het Eenentwintigste Legerkorps. Die was bepaald niet gelukkig met deze opdracht. Flavigny wilde nog steeds, conform de militaire doctrine waarin hij was opgeleid, eerst het front afgrendelen voor er aan een offensief kon worden gedacht. Maar omdat hij een order van een meerdere onmogelijk kon weigeren gaf hij een gemotoriseerde divisie om half twaalf in de ochtend bevel om 's middags om drie uur over de as Bulson-Sedan tot de aanval over te gaan.

Er zaten opvallende kanten aan dit bevel. Waarom gaf Flavigny het pas uit bijna zes uur na het telefoontje van Georges aan Huntziger? Niemand die het wist. Maar nog opvallender was dat Flavigny ervoor koos de verantwoordelijkheid voor de uitvoering niet bij de Derde Pantserdivisie te leggen, de divisie die daar het meest voor in aanmerking kwam, maar bij een haastig aangevoerde gemotoriseerde divisie met veel minder slagkracht. Mogelijk dat Flavigny de verantwoordelijkheid voor de operatie niet op de schouders van Brocard wilde leggen, omdat hij de Franse pantsergeneraal min of meer van zijn divisie had beroofd door diens tanks een dag eerder in een sector van bijna twintig kilometer defensieve posities te laten innemen.

Hoe het ook zij, Flavigny besloot de tanks van Brocard niet opnieuw samen te voegen, maar ze over een breed front de aanval van de gemotoriseerde infanterie van generaal Bertin Bossu te laten ondersteunen. Het eerste doel was de lijn Chéméry-Raucourt, de tweede de heuvels ten zuiden van Bulson en de derde de hoogte van La Marfée. De aanval zou op klassieke wijze worden uitgevoerd zoals Flavigny dat op de *École Militaire* had geleerd. Maar om half drie 's middags belde Flavigny Huntziger op met de mededeling dat de Char B's niet op tijd in hun uitgangstellingen zouden arriveren en dat hij de aanval daarom tot half zes had uitgesteld. (15)

Terwijl de tegenaanval van Huntziger dus maar niet van de grond kwam, was er in dezelfde sector sinds de vorige dag nog een tweede legercommandant actief. Het was generaal Touchon, door Georges belast met het commando over het Zesde Reserveleger, een eenheid die op dat moment alleen op papier bestond. Touchon, een verschillende keren gewond geraakte held uit de Grote Oorlog, had van Georges opdracht gekregen het gat tussen de legers van Corap en Huntziger te dichten.

Op dinsdag 14 mei 1940 had Touchon zich beperkt tot wat verkenningsritjes in zijn operatiegebied. Om vier uur 's middags had hij Huntziger in Verdun gesproken en pas om zeven uur 's avonds arriveerde hij in zijn commandopost in *Château Porcien* vlak bij Rethel. Daar hoorde hij dat het legerkorps van generaal Libaud onder zijn commando was geplaatst. Na het diner begon Touchon de eerste orders voor Libaud uit te schrijven. Daarin gaf hij opdracht tegen elke prijs de lijn tussen La Horgne en Bouvellemont te behouden.

De volgende ochtend ging Touchon op weg om de orders persoonlijk aan Libaud in Brunehamel te overhandigen. Maar toen hij daar arriveerde bleek het bivak van Libauds commandopost overhaast te zijn verlaten. Het dorpje zelf bood een desolate aanblik. Overal lagen achtergelaten uitrustingsstukken

en dode soldaten en dieren. Een bombardement had de meeste huizen zwaar beschadigd en er woedden hevige branden.

Touchon gaf zijn chauffeur opdracht terug te rijden naar zijn hoofdkwartier, maar even buiten het dorp werd zijn wagen beschoten door Duitse tanks. Slechts met grote moeite slaagde de generaal erin ongedeerd te ontsnappen. Terug op *Château Porcien* besloot de Franse generaal zijn commandopost te verplaatsen naar het veiliger gelegen Hermonville, vijftien kilometer ten noordoosten van Reims. Daar kreeg Touchon te horen dat niet alleen het korps van Libaud, maar ook twee infanteriedivisies, een pantserdivisie en de restanten van het Tiende Legerkorps van generaal Grandsard door Georges onder zijn bevel waren geplaatst.

Een van de infanteriedivisies onder bevel van generaal Lattre de Tassigny en de Tweede Pantserdivisie, onder bevel van generaal Bruché, waren de beste onderdelen van Touchons leger, maar beide divisies bevonden zich nog ver van het front; de divisie van Lattre de Tassigny ten westen van Rethel en de pantserdivisie ten zuiden van Reims. (16)

De pantserdivisie van Bruché had op 13 mei 1940 opdracht gekregen om zich per trein naar Charleroi te verplaatsen, maar door een tekort aan opleggers voor de tanks, waren de gewone voertuigen alvast over de weg naar België gereden. Terwijl de tanks in de vroege ochtend van woensdag 15 mei 1940 in de buurt van Reims op de inmiddels gearriveerde opleggers werden geladen, meldde Bruché zich op het hoofdkwartier van Corap. Daar kreeg hij te horen dat zijn divisie was overgeplaatst naar het leger van Touchon en dat niet Charleroi maar Signy L'Abbaye, ten westen van Mézières, als zijn verzamelgebied was aangewezen. De pantsergeneraal was daarna uren bezig met het informeren van de verschillende onderdelen van zijn divisie, die over een groot gebied verspreid waren. Toen Touchon hem over de telefoon vroeg wanneer hij dacht gereed te zijn voor de aanval antwoordde Bruché: "Op zijn vroegst over twee dagen."

Terwijl Touchon bezig was zijn reserveleger in positie te krijgen, was de eerste crisis in de legerleiding een feit. Billotte belde woensdagochtend 15 mei 1940 met Georges en deelde hem mee dat het Negende Leger dreigde uiteen te vallen. Corap had zijn troepen niet meer in de hand. Volgens Billotte was het daarom van het grootste belang dat Corap vervangen werd. Hij had ook al een opvolger in gedachte:

"Generaal Giraud," zei hij tegen Georges, "lijkt me met zijn energieke persoonlijkheid het meest geschikt om deze moeilijke taak op zich te nemen."

Georges belde daarna persoonlijk met Corap om hem te melden dat hij wegens gebrek aan koelbloedigheid van zijn commando werd ontheven. De oude koloniale soldaat kon het niet geloven.

“Ik vertrok met een gebroken hart,” verklaarde hij later. (17)

8. (kaart 3)

Een van de laatste bevelen die Corap, voor hij vervangen werd gaf, was gericht aan het Elfde Legerkorps van generaal Julien Martin.

“U dient al het mogelijke te doen om de vijand aan de grens tegen te houden,” gaf hij telefonisch door.

De order kwam op een moment dat Martins korps het zwaar te verduren had. Over de hele lengte van het front rukten de Duitsers onweerstaanbaar op.

‘We trokken door de rookwolken heen van een benzinekonvooi dat zojuist gebombardeerd was,’ schreef een Franse stafofficier. ‘Elders was een artilleriegroep aangevallen die op mars was. Op de weg en daarnaast bevonden zich een aantal reusachtige bomkraters en talloze paardenlijken, wat erop duidde dat de aanval zeer hevig was geweest. Op de weg naar Fraire kwam ons in volle galop een ordeloze groep cavaleristen tegemoet. Toen we hen tot staan brachten verklaarden ze dat de vijand achter hen aankwam.’

De Franse divisies die de Maaslinie hadden moeten verdedigen, begonnen onder de mokerslagen van de *Wehrmacht* uiteen te vallen. Generaal Duffet, de commandant van een infanteriedivisie, raakte zijn staf kwijt en was het grootste deel van de dag bezig die weer op te sporen. Intussen probeerde hij zijn uiteengeslagen eenheden te hergroeperen. Bij Beaumont, waar de restanten van de Franse Eerste Pantserdivisie doorheen trokken, probeerde hij een nieuwe verdedigingsstelling in te richten. Rechts van hem deed generaal Hasler van de naburige infanteriedivisie hetzelfde, maar zonder veel resultaat.

‘Zonder ophouden achtervolgen de vliegtuigen ons,’ schreef een van Haslers bataljonscommandanten. ‘Ze bombarderen ons en beschieten ons met hun boordwapens.’

Martin was inmiddels bij de Franse grens aangekomen en probeerde daar conform de order van Corap de bunkers die hij vijf dagen eerder had verlaten, toen zijn divisies optrokken naar de Maas, weer voor de verdediging in te richten. Maar de sleutels van de bunkers waren zoek en niemand die erin slaagde om ze in de snel om zich heen grijpende chaos terug te vinden.

De enige eenheid van Coraps leger dat tegen die tijd nog enigszins samenhangend opereerde was de Noord-Afrikaanse divisie onder bevel van generaal

Sancelme. De Algerijnen hadden in de vroege ochtend posities ingenomen rond Philippeville, maar werden volkomen verrast door de snelle opmars van Rommels tanks. Tegen het middaguur stonden die plotseling voor het divisiehoofdkwartier bij Neuville. Het lukte Sancelme maar ternauwernood om onder dekking van een stuk afweergeschut aan gevangenschap te ontkomen. Afgesneden van zijn regimenten probeerde hij contact tot stand te brengen met het korpshoofdkwartier van Martin, maar dat bleek onvindbaar. Drie uitgezonden verbindingsgroepen keerden niet terug.

Tegen het eind van de dag bestonden de divisies van het Franse Negende Leger nog slechts uit rondzwervende groepen, die ordeloos terugstroonden. Het korps van Martin had feitelijk opgehouden te bestaan. (18)

Die avond stuurde Giraud, als nieuwe legercommandant net aangekomen op het hoofdkwartier, een eerste bericht aan Billotte.

‘Ik heb geen nieuws van het Elfde Legerkorps,’ meldde hij, ‘De divisie van Sancelme schijnt nog enkele eenheden te hebben liggen in het gebied ten westen van Philippeville. Geen nieuws van de 18^e en 22^e Infanteriedivisies, die gedesorgeriseerd schijnen te zijn. Vauthiers divisie heeft Rocroi ontruimd en trekt zich terug op de tweede positie. De Eerste Pantserdivisie heeft vanmorgen een aanval uitgevoerd in het gebied van Mettet. Zij zal morgen nog een aanval moeten uitvoeren in het gebied van Philippeville, maar inlichtingen daarover hebben mij nog niet bereikt. Mijn eerste indruk is ernstig, vooral op mijn rechterflank, als gevolg van de snelle opmars van de Duitse tanks.’

In feite bestond die rechterflank niet meer, want het legerkorps waarnaar Touchon de hele dag had gezocht, was uiteengevallen en verder naar het zuiden was de tegenaanval van Flavigny nauwelijks van de grond gekomen.

De drie kleine Duitse bruggenhoofden over de Maas van een dag eerder, waren nu aaneengesmeed tot een honderd kilometer brede vloedgolf van tanks. Tussen hen en de kust van Het Kanaal lagen nauwelijks nog Franse eenheden van betekenis. (19)

9. (kaart 4 en 5)

In de loop van woensdag 15 mei 1940 belde Reynaud met Daladier. De Franse premier had zich het liefst direct met Gamelin laten verbinden voor de situatie aan het front, maar hij wist hoe gevoelig Daladier was voor het bewandelen van ongebruikelijke hiërarchieke routes.

Reynaud vroeg daarom aan de minister van defensie welke maatregelen Gamelin had genomen om de situatie bij Sedan meester te worden.